

Сніжана Рекун,

здобувачка ОС «Магістр» I курсу,

факультет іноземних мов,

(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)

МОВНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ УЯВЛЕНЬ ПРО ЧАС У ЛІНГВІСТИЦІ

Категорія часу є одним із фундаментальних аспектів нашого існування, що відображається в мові через різноманітні лінгвістичні засоби. У контексті сучасних мовознавчих досліджень лінгвісти вивчають проблеми часових відмінностей і подібності форми, прислівникових модифікаторів споріднених і неспоріднених мов, специфічних способів відображення й вираження астрономічного часу різними мовами. Крім того, науковці активно вивчають взаємодію мови із позалінгвальною дійсністю, що можна зробити на прикладі матеріалу, що вербалізує уявлення про час.

Як філософська категорія, час віддзеркалює дві фундаментальні риси процесів, які відбуваються з матеріальними тілами, а саме тривалість і черговість подій. Тривалість – це фази одного й того ж явища (тривалість дня, існування дерева). Серед таких фаз (моментів) розрізняють – сучасність, минуле і майбутнє. Черговість вказує на місце події серед інших у часовому просторі [1, с. 276].

Вивчаючи категорію часу в контексті лінгвістики, доцільно говорити про часову семантику, яку в останні десятиріччя активно досліджують як в зарубіжному, так і в українському мовознавстві. Сутність поняття «час» та сукупність явищ, які ним охоплені, розглядають з погляду семантики – як способи референції до теперішнього, минулого чи майбутнього часу в цілому, та у граматичному аспекті – як граматикалізовані спеціалізовані засоби позначення ситуацій, які відносяться до відповідної часової площини. В англійській науковій літературі на позначення цього розмежування використовуються відповідні терміни «times» і «tenses» [2, с. 8]. Тож між часом ситуації та темпоральною граматичною формою, яка використовується у певній ситуації, не завжди є однозначна відповідність. Приміром, в англійській мові для позначення майбутньої запланованої дії може використовуватись теперішній тривалий час (*He is leaving tomorrow*), що засвідчує переносне вживання часових форм. Досліджуваній мові властива також заборона на використання майбутнього часу в умовних реченнях (*If he calls me, I will tell him about it*), тобто йдеться про неможливість використання певної форми у певному контексті.

Одне із важливих питань, вартих розгляду, є питання співвідношення об'єктивного та граматичного часу. Традиційний погляд на цю проблему полягає в тому, що мовець визначає тимчасове ставлення мови до моменту мовлення. Усі дії, факти, що відбуваються до моменту виступу, виражаються граматичним минулим часом; усе, що збігається з мовленням у широкому чи вузькому значенні, належить до граматичного теперішнього часу; усе, що відбувається після моменту мовлення, виражається майбутнім часом. Варто зазначити, що суб'єктивність лінгвістичного моменту полягає в тому, що він немислимий поза окремими актами спілкування, тобто кожного разу мовець визначає його відповідно до реальності.

Досліджуючи послідовність часу, мовознавці звертають особливу увагу на питання одночасності й різноманітності. Ці категорії протиставляються одна одній, де

одночасність виражає паралельність дій, а різноманітність зображає багатопорядкові дії. Аналізуючи це явище, дослідники використовують термін «дейксис». Часовий дейксис – це посилання на час щодо часової точки відліку. Зазвичай цей момент є моментом висловлювання. Гурфорд зазначає, що дейктичне слово – це слово, яке бере певний елемент свого значення із ситуації висловлювання, у якій воно вживається [3, с. 32]. Дейксис – це один зі способів відліку, за допомогою якого події локалізуються щодо певного екстралінгвістичного центру часової орієнтації. Цей центр називають «дейктичним центром», який може змінитися в реальній комунікативній ситуації, що передбачає відсутність єдності мовного моменту й моменту сприйняття.

Відтак, значення абсолютного та відносного часу пов'язані з різними центрами часового дейксису. Один із них (абсолютна часова орієнтація) – це час виступу мовця, який висловлюється. Інший центр – це момент, виражений мовними засобами, що позначають початковий відлік часу, стосовно якого визначається час.

До мовних засобів вербалізації уявлень про час та його семантичні різновиди відносяться граматичні, лексичні та фразеологічні засоби. Граматичні структури мови відіграють ключову роль у вербалізації часу. Приміром, в англійській мові теперішній перфектний час утворюється за допомогою допоміжного дієслова «to have» та дієприкметника, а майбутній час використовується з допоміжним дієсловом «will». Лексичні засоби охоплюють спеціальні слова та вирази, що відображають поняття часу, такі як «yesterday», «now», «tomorrow» в англійській мові. Крім того, деякі слова можуть мати відтінки, пов'язані зі специфічними часовими аспектами, наприклад, «ancient» для минулого або «modern» для сучасного. Фразеологізми можуть відображати культурні особливості та метафоричні аспекти мовлення. Приміром, в англійській мові вираз «time flies» використовується для вираження швидкоплинності часу.

Підсумовуючи, мовні засоби вербалізації уявлень про час відображають як граматичні, так і лексичні аспекти, а також використовують метафори та відображають культурологічні особливості часових відношень та концепцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія: підручник. Київ: Академвидав, 2007. 576 с.
2. Fleischman S. The future in thought and language: Diachronic evidence from romance. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 232 p.
3. Hurford J. R., Studdert-Kennedy M., Knight C. Approaches to the Evolution of Language – Social and Cognitive Bases. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 35–45.